

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 11.11.2024

Kabul Tarihi: 09.12.2024

Yayın Tarihi: 20.12.2024

Yazıt Kùltür Bilimleri Dergisi, 2024, 4(2): 285-295

Research Article

Received Date: 11.11.2024

Accepted Date: 09.12.2024

Published Date: 20.12.2024

DOI Number: 10.59902/yazit.1583059

ROMAN VE PROPAGANDA: MORALİZADE VASSAF KADRI'NİN ÖLÜM HABERCİLERİ ROMANINDA İDEOLOJİK İNŞA

Novel and Propaganda: Ideological Construction in Moralizade Vassaf Kadri's *Death Messengers* Novel

Fatma BALABAN*

ÖZ

Sanatçı, yaşadığı dönemin ve toplumun aynası olarak tanımlanır. Moralizade Vassaf Kadri, II. Abdülhamid'in ruhsal bunalımı çerçevesinde içinde yaşadığı toplumun sıkıntılarını, savaşın getirdiği olumsuz yönleri ve savaş sonrası yaşanan acıları romanında konu olarak işlemiştir. Sultan Abdülhamid'in saltanatının son günlerine kadar getirdiği; 93 Harbi, Balkan Harbi ve harbin hemen sonrasında (1914) kaleme aldığı romanı *Ölüm Habercileri Kızıl Sultan*, daha ziyade Abdülhamid'in güvensizliği, kişilik bunalımı üzerinden kaleme alınmıştır. Ölüm Habercileri başlığı ile II. Abdülhamid'i tahttan indirmeye çalışanları kasteden eserde, ittihatçılığa göndermeler yapılır. Abdülhamid'in komiteyi öğrenme çabaları ve Ölüm Habercileri Komitesi'nin Abdülhamid'i tahttan indirme mücadelesi arasında sıkışan, başta Balkan ahalisi olmak üzere Osmanlı yurdunun fakir ve ezilmiş halkının içler acısı hâli eserin odak noktasıdır. Bu çalışma, Meşrutiyet sonrası ortaya çıkan, geçmişin sorgulanması ve yargılanması yöneliminin bir başka örneği olan, Moralizade Vassaf Kadri'nin *Ölüm Habercileri Kızıl Sultan* adlı eserinde, yazarın tarafının belirlenmesi ve bu bağlamda, keskin hatlarla tanımlanan kişilerin ideolojik inşa çerçevesinde incelenmesi üzerinedir. Eserin tarihi ve ideolojik bakışı içerisinde dönemin yöneticilerinin tutumları ve bunun halk nezdindeki karşılığı metin analizi yöntemi ile okunmaya çalışılmıştır. Eserin Abdülhamid karşıtlığı ideolojisinin propagandası doğrultusunda kurgulandığı görülür. Bu yönüyle ideolojik bir inşa aracı olarak kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Moralizade Vassaf Kadri, tarihî roman, iktidar, ideoloji, tip

ABSTRACT

The artist is defined as the mirror of the period and society in which he lives. Moralizade Vassaf Kadri, within the framework of the mental crisis of Abdulhamid II, dealt with the troubles of the society he lived in, the negative aspects of the war and the suffering experienced after the war as the subject of his novel. His novel *Death Messengers Red Sultan*, which he brought to the last days of Sultan Abdülhamid II's reign; the 93 War, the Balkan War and the novel he wrote immediately after the war (1914), was mostly written through Abdülhamid II's insecurity and personality crisis. In the work, which refers to those who tried to dethrone Abdülhamid II with the title *Death Messengers*, references are made to the committee. The focus of the work is the deplorable situation of the poor and oppressed people of the Ottoman homeland, especially the Balkan people, who are caught between Abdülhamid's efforts to learn about the committee and the struggle of the *Death Messengers*

* Doktora Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Nevşehir-Türkiye. E-posta: aybalaban@gmail.com. ORCID: 0009-000-7-2251-3754.

Committee to dethrone Abdülhamid. This study focuses on the determination of the author's side in Moralızade Vassaf Kadri's Death Messengers Red Sultan, which is another example of the tendency to question and judge the past that emerged after the Constitutional Monarchy, and in this context, the analysis of the sharply defined people within the framework of ideological construction. Within the historical and ideological perspective of the work, the attitudes of the rulers of the period and its response in the eyes of the public have been tried to be read with the text analysis method. It is seen that the work is constructed in line with the propaganda of the anti- Abdülhamid ideology. In this respect, it is understood that it was written as an ideological construction tool.

Keywords: Moralızade Vassaf Kadri, historical novel, power, ideology, type

Giriş

Propaganda terimi genel olarak etkileme, yanıtma gibi tanımlar üzerinden ele alınsa da sanat ile birlikte kullanıldığında masum bir grnm kazanır. Tarihi vesikalar ve ortak kabule dayanan belirgin bazı niteliklerin cımbızlanması ve odağa alınmasıyla kitleleri etkilemek ve yönlendirmek mümkün hale gelir. Propaganda bazen iktidarın bazen de döneminin egemen değerlerine karşı çıkan sanatçının, karşılıklı mesajlarını eleştirmek ya da tersine çevirmek maksadıyla kullandıkları ortak araçtır:

“XVIII. ve XIX. yüzyıllarda sözcük birçok Avrupa dilinde politik fikirlerin, dinsel inançların ve hatta ticari reklamcılığın geniş alanlara yayılması anlamına gelen tarafsız bir kavram olarak kullanılmıştır. 20. Yüzyılın başlarında ise sansür ve yanlış bilgilendirmenin ötesinde gitgide artan oranda düşmanın maneviyatına yönelik psikolojik bir mücadele aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır” (Clark, 2004: 12).

Özellikle geçmişte olup bitmiş hadiselerin açık bir biçimde bilinebilmesi, açıklanabilmesi gerekir. Her şey olup bitmiş, literatürde yerini almış, olaylar kronolojik olarak sıralanmış, sebep ve sonuçlar tespit edilmiştir. Ancak durum hiç de beklendiği gibi değildir. Aynı tarihten alınan bilgiler farklı kişilerce farklı maksatlarla farklı çıkarımlarla okunur ya da sunulur. İdeoloji bu durumun temel sorumlusu olarak propagandayı araçsallaştırır ve olaylar netliğini yitirmeye başlar. “Olaylar her ne kadar sabit ve değişmez bir biçimde geçmiş zamana hapsolmüş da olsa onu yorumlayan öznenin tutumu, kitlelere kendi imgeselliğini yansıtma amacından asla geri durmayacaktır. Tam bu noktada psikolojik savaşın dönüştürme işlevi kendisini gösterir” (Yeşilyurt, 2021: 217).

Politik propaganda, kavram olarak 17. yüzyılın ilk yarısına tarihlense de kökeni oldukça gerilere uzanır. İktidarların zaferlerini yüceltmesi yenilgilerinde ise olayı sis perdesinin arkasına gizlemesi alişıldık bir durumdur. Egemenin ve karşısında olanların anlatıları ile her olayın en az iki farklı şekilde sunumu yapılır. “Söylem, onu söyleyenin kendi ehre'sini biimlemekle de imgeselliğe erişir.”

(Pospelov, 1995: 85). Çoğu zaman anlatıcı sunumunu iyi ve kötü olarak keskin hatlarla belirginleştirir. Sonuç olarak elimizde net bir iyi ve net bir kötü kalır.

Son iki yüzyılı birçok sıkıntı ve çalkantılarla dolu olan Osmanlı dönemine şahitlik eden aydınlar, tanık oldukları ve olumsuzlukları kendi pencerelerinden manzum veya mensur eserlerde kayda geçirmiştir. Tanzimat'la birlikte bir düzen inşa edileceği kanaatinde olan münevver sınıf, Abdülmecid döneminde itidalini korsa da Abdülaziz döneminde, bozulan siyasi ve içtimai yapıya karşı hoşnutsuzlukların baş gösterdiği görülür. Ancak yine de bu aşamada eleştiri okları hükümdardan daha çok devrin idarecilerine dönüktür. II. Abdülhamid devrinde ise aydının sesi artık daha gür bir şekilde ve bu kez idarecilerden daha çok Abdülhamid'in şahsına yönelik olarak duyulmaya başlar.

Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan huzursuzluk, toprak kayıpları ve mağlubiyetler halk, aydın ve yönetimi karşı karşıya getirir. Meşrutiyet dönemi romanlarında sıklıkla işlenen bu tema çatışma ve devir eleştirisi olarak kendini gösterir. II. Meşrutiyet'in ilanının ardından, Murat Gür'ün tabiriyle, Türk edebiyatı bağlamında bir tür "*istibdadı sorgulama modası*" başlar (Gür, 2019: 155). Aydının tavrı nettir ve halk nezdinde taraftar kazanmak için faydacı bir zihniyetle kaleme alınan bu eserlerde şahıslar keskin hatlarla iyi ya da kötü olarak resmedilmiştir. Halkın buhranı sırasında yöneticilerin kayıtsız tavırları, eğlence mekanları, işret âlemleri ve umumhanelerde zevk ve sefa içerisinde olmaları ahlaki çürüme olarak sunulur ve eleştirilir:

"(...) pek ucuz zannıyla alınan Avrupa milyonları bir taraftan mübahtır zannıyla icra edilen zevk ve sefâhat-i bedmestane.. Apaşlık.. Zenperestlik.. Mehtap âlemleri, helva sohbetleri.. Kır âlemleri meyhane ziyâfetleri.. Vükela baloları.. Âli Paşa ve Fuat Paşa konserleri.. Vallah.. Bu pek zavallı pek yeni ve her hâlde muhtâc-ı tettebbu muhtâc-ı terakki muhtâc-ı irşât olan Osmanlılar üzerinde ve onların saf ve safvetperver ahlaklarında derin cerihalar mühlik kangrenler vücûda getirmiş idi.." (Moralızade Vassaf Kadri, 1914: 210).

Moralızade, bu çürümüşlük (!) karşısında eserleri ile halkı gaflet uykusundan uyandırmak ve kötü gidişatı kendince doğru görülen şekilde (V. Murat'ı yeniden tahta geçirecek) düzeltme gayretindedir. "Çocukluk ve gençlik yılları bu idarenin baskısı ile şekillenmiş pek çok aydın, duygu ve düşüncelerini romana dökerek bu yolla gecikmiş bir görevi yerine getirmenin sorumluluğunu üstlenmek istemişlerdir" (Gündüz, 1997: 72). Dönem aydınlardan olan Moralızade Vassaf Kadri bu aydınlardan birisi olarak özellikle *Ölüm Habercileri* ve *Melekper* romanlarında, dönemin eleştirisini Abdülhamid'in şahsında ele alır. Yanlış politikaları sonucu 93 Harbinde ortaya çıkan her türlü olumsuzluğun müsebbibi hükümdardır ve "Ölüm Habercileri Komitesi" onun ortaya koyduğu yönetim biçimini ve planlarını mektup, telgraf ve jurnal belgelerini ele geçirecek ortaya koymaya çalışır. Buna karşın hükümdar ise iktidarını sağlamlaştırmak için baskısını iyiden iyiye arttırır.

Kızıl Sultan ve *Melekper* romanları dışında daha ziyade polisiye romanlarla tanınan yazarın bu türdeki eserlerinde, doğrudan Abdülhamid eleştirisi yapılmışsa da dönemin tekinsiz ortamı ve halkın içler acısı durumu bir başka açıdan dikkatlere sunulur.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde gerek siyasilerin gerekse aydınların ortak gayesi devletin çöküşüne son vermek ve bu çöküşe zemin hazırlayanları bertaraf etmektir. Dönemde Osmanlı-Türk modernleşmesi milliyetçi bir çehre ile yeni bir anlam kazanır. Süreç içerisinde "milliyetçi cemiyetler kurulur ve buna bağılı olarak milliyetçi dil ve sembolleri kullanan yayın faaliyetleri hız kazanır [...] devrin aydınları ulus düşüncesini sadece yüksek sesle ifade etmekle yetinmeyip bir siyasi hareket haline dönüştürür" (Şengül, 2012: 390). Süreç tebaadan yurttaşa dönüşümün ilk adımlarını gösterir. "II. Meşrutiyet'te inşasına başlanan 'vatandaş', Cumhuriyet ile birlikte kurulan ulus devletin 'millet'ini önceler. Bu yüzden söz konusu dönemde izlenen politikalar kolaylıkla ulus inşası çerçevesinde incelenebilir" (Gür, 2019: 12). Böyle bir bakış açısından dönemin edebiyatı, Osmanlıcı, İslamcı ya da Türkçü, nasıl adlandırılırsa adlandırılırsın "milli" bir tavra sahiptir. Dönemin propaganda faaliyetlerinin inceleneceğı alanın da doğrudan ya da dolaylı olarak bu, söz konusu milliyetçilik düşünceleri etrafında ele alınabileceğı dile getirilebilir. Bununla birlikte bu dönem edebiyatı, "basitçe ideolojinin bir aracı hâline gelmez; bir kùltür ya da kùltürel oluşumların arkasındaki fikirler ve temsiller bütünü olarak, bir söylem ve kurum olarak ideolojinin kendisi hâline gelir" (Gür, 2019: 27). Dolayısıyla dönem eserlerindeki ideolojik propagandanın işlevini incelemek bir yanıyla da milletin nasıl temsil edildiğinin incelenmesi anlamına gelir.

Bu çalışma, Moralızade'nin *Kızıl Sultan* isimli romanının, söz konusu dönemin edebiyat ve propaganda ilişkisi üzerinden yola çıkılarak incelenmesi hakkındadır. Bu doğrutuda öncelikle yazarın takındığı ideolojik tutuma ve seçtiğı tarafa odaklanılacak ardından, eserdeki kişi kurguları bu ideolojiyi yansıtmayı biçimleri açısından incelenecektir. Böylece devrin ve yazarın ideolojisinin, edebiyat aracılığıyla nasıl sunulduğunun aydınlatılması amaçlanmaktadır.

Roman ve Yazarının Tarafı

Eser, daha çok döneminin ve dönem yöneticilerinin yargılanması düşüncesine dayalı siyasî bir eleştiridir. Jurnal raporları, telgraflar, kimisi itirafname kabilinden günlükler ve mektuplaşmalar üzerinden okunmaya çalışılan dönemde asıl hedef, doğrudan Abdülhamid'in şahsıdır. Eser, kronolojik olarak izlenebilen resmi tarih verileri ile birebir uyumludur. Bu açıdan tarihî romandan daha çok, öyküleştirilmiş bir tarih hüviyeti taşır. Eserin kişileri, gerçek hayattan ve olduğı gibi alınmışsa da kişilik özellikleri yazarın bakış açısıyla taraflı bir biçimde değerlendirilmiştir. Roman, kurmaca âlemde olan her şeyi bilen/gören bir anlatıcı yapısıyla ve bu doğrutuda yazarının amacına hizmet edecek şekilde hâkim bakış açısı ile kaleme

alınmıştır. Anlatıcı, bu sayede kahramanların iç konuşmaları ve aklından geçenleri de okuma kabiliyetine sahiptir:

“Ve sonra gözlerini damlarında kar tabakaları olan İstanbul binalarına doğru çevirdi. - Oh dedi. Şimdi her şey benim içindir.. Fakat bu sözü söylediği vakit mefkuresinden bir hayâlet peyda oldu. Siyah sakalıyla nasiye-i pâkile ve fesinden biraz taşkın püskülü ile Mithat Paşa gözlerinin önünde büyüdükçe büyümekte idi. Yumruklarını sıkarak: - Sen dedi. Sen.. Ve sonra söyleyeceği sözleri kendi bile duymaktan korktu ve yutkundu” (142).

Moralizade, eserde yer yer ve açık açık anlatıcı konumunda araya girerek taraflı bakışını sergilemekten çekinmemiştir. Yazar, II. Abdülhamid’e karşı V. Murad’ın yanında yer aldığını net bir biçimde ortaya koyar. Özellikle, Osmanlı-Rus savaşında (93 Harbi) Abdülhamid’in gerekli önlemleri almadığı ve hatta kararlarıyla savaşın kaybedilmesine neden olduğu ve belki de asıl amacının bu olduğu metin altı mesajı olarak bayağılaşan ifadelerle verilir:

“O gece herkesin aşinâyê-î saâdetini tahte-i tabuta hâk-i pak vatanı bir hâra-bezâra tahvil eden bir hükümdarın taht-ı saltanatı namına çizmiş olduğu müthiş ve kanlı planın o meşum haritanın krokileri hakkedilmiş idi”; “O gün Osmanlı heyet-i milliyesini pis ve kanlı bir ağız, siyah irinli bir kalp idama mahkûm eylemiş idi. (Vatan) kelimesini o günden itibaren söylememeye muztar bırakılan millet, bütün Osmanlı arazisinin siyah demir gargılı kafesler ile muhat müthiş bir zindana tahvil edilmiş olduğunu ve o gün bilenlerin, bilmeyenlerin (hükümdar) itlak eyledikleri şahsın o felaket ve müsibet zindanının meşum bir bekçisinden başka bir şey olmadığını bilseler idi !...” (3-5).

Halkından hem korkan hem de nefret eden, onlardan intikam almaya çalışan (Amcası Sultan Abdülaziz’in darbe ile tahttan indirilmesi ve neticesinde iki bileğini makasla keserek intihar etmesinin intikamı olmalı), kafası sürekli bu intikamın planlarıyla meşgul bir hükümdar portresi içerisinde resmedilen hükümdarın karşısında sefil ve çaresiz bırakılmış halk yığınları ajite edilerek gösterilir: “Beliyye-i harp bütün milleti ezmiş bitirmiş idi. Bütün efrâd-ı millet evlad-ı ayaliyle... Bütün analar kucaklarındaki ciğerpareleriyle mâhasal her şey müthiş canhıraş bir sefalet levhası irâe eyliyor idi.”; “Abdülhamid zahiren onların hükümdarı... Ve hakîkatte intikam alıcı kan içici bir bekçisi... Meş’ûm-ı müthiş bieman bir: Gardiyân !...” (3-5).

Devrin yönetiminin baskıcı tutumu, hafiyeler ve jurnal teşkilatı, sürgünler karşısında Meşrutiyet aydınlarının çok belli bir öç alma duygusuyla kaleme aldıkları eserler, özellikle II. Abdülhamid’i küçük düşürmeye yönelik ithamlarla örülüdür. Eserin başlığında yer verilen *Kızıl Sultan* ibaresinde bu duygu açıkça ortaya konulur. Cellat anlamında yaygın olarak kullanılan “*Ölüm Habercileri*” adının seçimi de bu gayeyi simgeler. Gizli bir örgüt olarak Abdülhamid’i tahttan indirip yerine tekrar V. Murad’ı geçirmek isteyen “*Ölüm Habercileri Komitesi*”, çizilen

Abdülhamid profilinin aksine oldukça cesur ve vatanperver tipler olarak sunulur. Komite efradından bazı kişilerin yakalanıp bizzat Abdülhamid tarafından sorgulanırken sergiledikleri rahat tavırlar, laubali üslup ve Abdülhamid'in bu üslup karşısındaki tepkisizliği hükümdarı küçük düşürmek ve karşısındakileri yüceltmek amacıyla kurgulanmış olduğunu hissettirir: "Bir iki dakika sonra Abdülhamid o meçhûl şahsın yanına geldi evveleminde onu bir nazar-ı dikkatinden geçirdi. İçinden: - Hâyır dedi aldandım. Benim korktuğum herif değil... Fakat müşâbeheti var... O meçhûl hiç korkmuyor ve fütûr etmiyor idi." (Moralızade Vassaf Kadri, 1914: 43). Hükümdarın hem kendisi hem de tüm eylemleri ihanet ve kötülük; komite üyelerinin mücadelesi ise vatanperverlik odağından ele alınır.

İyiler ve Kötüler

Belirli bir gayeyi hedefleyen eserde bu amaca yönelik olarak kahramanların tamamıyla gerçek kişi ve isimlerden oluştuğu görülmektedir. Bu kapsamda eserin konu edildiği olaylar da tarihî mekân ve zaman ile örtüşmektedir. Bu şekilde ortaya konan gerçeklik ile eser bir roman olmaktan ziyade tarihin öyküleştirdiği bir kronik roman biçimindedir.

Eserin baş kişisi eleştirinin odağında olan Abdülhamid'dir. Her yönü ile kötü olarak karakterize edilen hükümdar korkak, bencil, kindar, şüpheci, kurnaz, hilekâr ve çirkindir. Eserde öne çıkarılan isim olarak Abdülhamid dışındaki diğer karakterlerin fiziki ve ruhsal özelliklerine yer verilmez. Abdülhamid'in fiziki özellikleri de kendisi gibi olumsuz gösterilir:

"(...) iki parmak kadar kara sakallı, fesinden dahi iki parmak kadar dışarı taşkın püsküllü, uzun ökçeli potinli, siyah elbiseli (...)" (8); "... kem suratlı, uğursuz ayaklı, siyah kalpli (...)" (445); "Daima titremekte olan iki renksiz dudak... Bir atmaca pençesi gibi atılmaya müheyya bir vaziyette duran iki uzun kemikli kol... İçine saman doldurulmuş sarı derili bir iskelet tarzındaki vücut... Daima mütecessis bir kafa... Ve iki parlak göz... Parlak, fakat nursesiz... Parlak, fakat donuk... Ve hileli... Her şeyi fena gören herkesi düşman adeden bir dimağ..." (214); "Hiddetli olduğu zamanlar çehresinde tüyleri soyulmuş keçi ayağı yapışmış gibi duran burnu sağa sola muttasıl hareket etmeye başlar idi." (450) vs.

Abdülhamid'in de mektuplaştığı Paris efradından Kontes Fribo'nun İstanbul'da yaşayan kuzenine gönderdiği mektupta Abdülhamid'in fotoğrafından hareketle yaptığı analizlerle sultanın dışarıdan nasıl görüldüğü resmedilir:

"Sizin hükümdarınız Abdülhamid'in Paris'te alınmış olan resmini tetkik eyledim. Bu zatın fizyonomisinde ben medid-i tetkikatda bulunmaya mecbûr oldum. Zannedirim ki Abdülhamid eğer hükümdar olmasa idi hevesatının husûli uğrunda her nevi fenâlığı icra eder bir adam olacak idi. Teşkilat-ı veci-hesinde cemiyet-i beşeriyeye karşı yaşattığı kin ve gazez o kadar kolay okunmaktadır ki..." ; (...) çukurumsu ve baygın bakışlı iki göz o gözler baygın

bakmakla beraber insanlığa insaniyete karşı bir hiss-i nefret ve istihza yaşatmaktadır” (170-171).

Hükümdar zeki olmayan, eğitimsiz ancak kurnaz bir karakterdir:

“Abdülhamid’e herkesin dediği gibi zeki Eflatun-tedbir bir adam demekte mazuruz evvela: Tahsili son derecede noksandır. Yalnız kurnaz ve hayatı bahsine bütün her şeyini fedaya hazır bir adamdır.” (66); “Abdülhamid’i siz son derecede zeki fikir icada mâlik bir adam gibi göstermek istiyorsunuz. Halbûki Abdülhamid o kadar zeki bir adam değildir. Müvesvis ince düşünür, kurnaz, muhâkeme-i siyâsiyeden mahrum bir adamdır. Fikir icâda mâlik değildir. Fenalığı icad ve ihdas eylemeye icâd denilmez.” (259-260); “Her şeyden ziyâde kurnazlığa şeytanete pek müsâit olan dimâğı (...)” (79); “(...) avının etvarını tetkik eder bir tilki gibi...” (137); “Abdülhamid milletin başına konmuş meş’ûm baykuştur. Daha doğrusu yırtıcı bir kuştur. Pençesiyle milleti paralamak istiyor” (270).

Eserin henüz başında, Ölüm Habercileri Komitesinin şehzadeligi zamanında Abdülhamit hakkındaki sözleri onun halk nezdindeki karşılığını okura sezdirmeye yönelik bir çaba olarak net bir biçimde okunur: “- Beyefendi dedi. Siz taşrada pek yanlış mâlûmât alıyorsunuz veliaht Abdülhamid’in biz bugüne kadar şahsını pek iyi tanımayız lakin methini işittik!. İçinden pazarlıklı şeytandan daha kurnaz.. Kılı kırk yarar kırkıda seksen parçaya böler. Merhametsiz kendinden başka hiç kimse-nin hukukunu tanımaz. Çürük kalpli bir efendi imiş...” (85)

Yazar, hükümdarın fiziki, ruhsal durumunu ve düşünme biçimini hem dışarıdan bakışla hem de iç dünyasından hareketle eser boyunca tekrar tekrar dikkatlere sunar ve bu şekilde okuyucuya onun kötü bir kişi olduğunu unutturmamaya çalışır. Romanın okunmasını da zorlaştıracak şekilde sürekli araya girerek bu durumu vurgular ve kaldığı yerden nakletmeye devam eder. Romanın hem baş kahramanı hem de ideal kötüsü, Osmanlı ülkesinin ve talihsiz halkının başına gelen tüm felaketlerin yegâne sorumlusu hükümdardır. Dolayısıyla eserdeki Abdülhamit kurgusu açık bir ötekilik inşası biçiminde yorumlanabilir. Buradaki öteki inşasının da Şengül’ün tabiriyle “millî bilincin oluşturulması ve yaşanan çağın problemlerinin tartışılması” işlevi gördüğü söylenebilir (Şengül, 2007: 114). Özellikle ideolojik maksatlı metinlerde ‘ideal ben’in karşısına yerleştirilen öteki üzerinden mesajın verilmesi sıkça karşılaşılan bir yazım tekniğidir. “Birey/toplum kendisini tanımlayabilmek için kendisinden farklı olana ihtiyaç duyar” (Balaban, 2023: 134). Hükümdar bu temsilin içerisinde mutlak iyinin zıddı olarak dikkatlere sunulur.

Eserin yazılma amacına uygun olarak iyi kişisi *gûyâ ki (!)* akli melekeleri yerinde olmadığı için doktor raporu ile tahttan indirilen V. Murat’tır. Mesaj, onu tekrar tahta geçirmenin son umut olduğudur. Abdülhamid şehzadeligi zamanında çıktığı bir kır gezisinde sonradan “Ölüm Habercileri Komitesi” üyesi olarak tanıyacağı kişilerin işret meclisine rastlar ve kendisini taşradan (İzmir) gelen bir paşa

çocuğu olarak tanıtarak o sırada tahtta olan hükümdar (V. Murat) hakkında fikirlerini öğrenmeye çalışır:

“Yeni padişah... Şu ismi ne idi. - Sultan Murat’tır imanım... Allah bizim şimdi muradımızı verdi. Allah artık bize acıdı. Millet bugünden sonra (gün) görecek kardeşim... -Lakin efendiler... Bilmem ben mi öyle anladım. Bu adam at üzerinde elleriyle güneşi tutmak gibi bir şeyler yapıyor... Biraz da tuhaf gördüm. Kendini idare edemeyen bir padişah bilmem nasıl olur... - Yok imanım !... Sultan Murat tahta çıktı çoluk çocuk hepimizin yüzü gülüyor... Ona bir keder vermesin.” (81-82). Şehzade Abdülhamid’in tüm olumsuz yönlendirmelerine karşı meclistekiler Sultan Murat’ı över ve hatta ona karşı olanlarla herkesin mücadele edeceği metin altı mesajı olarak vurgulanır: “- Bak kardeşimiz... Sen kime sorar isen sor... Sultan Murat çıktığı gün dünyayı bile bir başka görmeye başladık... Allah ona zeval vermesin... Yok mu vallah... Onun kılına hatâ getirenleri dişlerimizle parçalayacağız” (82).

V. Murat tahttan indirilmesinin ardından ömrünün sonuna kadar ailesi ile birlikte 28 sene Çırağan Sarayı’nda zorunlu ikamete mecbur tutulmuştur. Çeşitli kişi ve komitelerce 4 kez yeniden tahta geçirilmeye çalışılmışsa da bu girişimler başarısız olmuştur. 20 Mayıs 1878 yılında gerçekleşen üçüncü girişim tarihe “Çırağan Baskını” olarak geçmiş ve gazeteci-yazar Ali Suavi, Yedi Sekiz Hasan Paşa’nın sopa darbesiyle hayatını kaybetmiştir.¹ Ölüm Habercileri Komitesi ile bahsi geçen komiteler arasında ilgi kurulmaya çalışıldığı da eserde açıkça görülmektedir. V. Murat’ın sadık yardımcıları; Necmifelek Kalfa, Gülistan ve Ruhsar Hanımların da bu komite ile ilgileri bulunduğu anlaşılır. Abdülhamid’in uygunsuz vakitte bilgi almak için gittiği Çırağan Sarayı’nda onu Murat ile görüştürmek istemeyen Ruhsar’ın sözleri yine anlatıcının tarafını sezdirir: “İşte biçare, bedbaht Sultan uyuyor ve odada kimse yok... Kendisi ve bütün talî-i siyahi hükümrân... İşte derin muzlim bir sükût... İnsanlardan tecerrüt eylemiş bir melaike... Allahına yaklaşmış ve kudret-i ilahiyyeden başka hiçbir şeyden korkmayan bir vücut... Masum milletin mazlum hükümdarı... Bedbaht Osmanlılığın bedbaht ve bî-günah padişahu...” (447-448). Sultan Murat’ın yanında komite üyeleri dışında Abdülhamid tarafından görevlendirilen Pesend Hanım’ın varlığı da dikkatleri çeker: “Tuhaf bir sûrette gözlerini açarak Pesend’i dinlemekte olan kız birdenbire: - Deli dedi... Neler söylüyorsun... Senin artık Abdülhamid’in casusu olduğun tamamıyla anlaşıldı..” (445).

Ölüm Habercileri Komitesi Abdülhamid’in şehzadelğinde rastladığı iştret meclisinde kendisini tanıtır: “(Eliyle göstererek) Bak biz burada yedi sekiz kişilik bir komiteyiz anladın mı gözüm nuru! - Komite ne demek efendim. - Vallahi imanım... İşte komite diyorlar... Aziz paşadan kalma birkaç arkadaşımız ile burada şimdi komite olduk... *Sultan Murat’ın üstüne padişah istemeyiz...*” (83). Komite ve

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. (İrtem, 2003).

üyeleri birçok yerde mutlak iyilik ve vatanseverlik noktalarından dikkatlere sunulur. Bu uğurda canlarını seve seve vermeye hazırlardır. Eserde Abdülhamid'in karşısında yer verilen idealize vatansever tipler birey olmaktan ziyade komite olarak metin boyunca sadakatleriyle dikkatlere sunulur. Salih Bey, Eşref Bey, Cemil Bey, Hayri Bey, Sıtkı Bey, Naciye Hanım, Süleyman Ağa, Hayri Efendi, Cenap Bey, Sadık Bey, Ferit Bey ve Süreyya Bey isimleri komitenin efradını ifade ederken komitenin saraydaki adamları da -Ahmet Akif Bey, Hürmüz Hanım, Sofracı Seyis Ali, Naile, Sofracı Ali Ağa, Ayşe Sıdika Hanım- yer yer anılarak hükümdarın en yakın çevresine ulaştıkları mesajı verilir. Abdülhamid'in de Ölüm Habercileri Komitesi içerisinde adamının olduğu (Abdullah Bey) ancak komitenin bunu fark ederek imha ettiği sahne ile yine komitenin gücü vurgulanır.

Ölüm Habercileri komitesinin siyasi maksadı, yalnızca 93 gün tahtta kalan ve hile ile tahttan indirilen (!) V. Murat'ın akıl sağlığının yerinde olduğunu ispat etmek, bunu dünyaya duyurmak ve bu şekilde yeniden tahta çıkmasını temin etmektir:

“İçeri doktor ile Hayri Efendi ve Cenap Bey girecekler. Sultan Murat'ı istedikleri gibi muayene edecekler verilecek rapor Avrupa kabinelerine gidecek. İngiliz sefaretinin doktoru ilk raporunun Sultan Murat'ın hükümdarlık edecek derecede kuvve-i aklîye ve idarîyesine malik olduğunu söylemiş.. Tamam on dokuz sayfalık raporu tanzim ederek lazım olan yerlere göndermişler. - Faydası.. - Efkâr-ı umûmiyeyi celbeylemek” (70-71).

Eser içerisinde yer verilen isimlerin gerçek hayattan alındığı yukarıda ifade edilmişti. Bu kapsamda anılan çoğu devrin yöneticileri ve harp kumandanları ile Abdülhamid arasında gerçekleşen yazışma ve telgraflarda da Sultan'ın verdiği yanlış kararlar sürekli dikkatlere sunulur. Bu isimlerin devletin ileri kademe yöneticileri olması rahatsızlığın en tepeden aşağıya kadar uzandığını gösterir.

Sonuç

Edebi ürünlerde sanatçının gizli ya da açık bir amaç gütmesi ya da taraf tutması bir tercih olarak olağandır. Sanatçı ve eserinin ideolojik yaklaşımının esere yansması da kaçınılmaz ve bir yere kadar anlaşılardır. Ancak anlatının aşırı taraflı ve maksatlı olarak kullanılması ve ötekini olduğundan az ya da çok farklı gösterme çabası eseri bir sanat eserinden çok propaganda malzemesine dönüştürür.

Moralizade Vassaf Kadri'nin *Ölüm Habercileri* ve *Melekper* romanlarında açıkça görülen Abdülhamid'in şahsına yönelik hücumun dışında diğer eserlerinde de döneminin huzursuz ortamı sıklıkla gözler önüne serilir. İnceleme konusu yapılan eser Abdülhamid karşıtlığı ideolojisinin propagandası doğrultusunda kurgulanmıştır. Döneminin önde gelen edebi akımlarından “Romantizm”in etkisinde olduğu açıkça görülen eserde iyiler hep iyi, kötüler hep ve her yönüyle kötüdür. Yine aynı akımın etkisi ile sanatçının eserinde kendisini ve fikirlerini gizleme ihtiyacı duymadığı anlaşılır.

Yazarın penceresinden Abdùlhamid, fiziki olarak tüm olumsuzluklarla birlikte resmedilirken ruh dünyası da bundan nasibini alır. Karşısında yer verilen ve kendisine haksızlık edildiğine inanılan “hal’edilmiş hükümdar” V. Murat “günahsız bir melek” olarak sunulur. Bu yönü ile eser, tarihi bir roman olmaktan ziyade belli bir ideolojinin etkisi ile kaleme alınmış yönlendirmeci bir propaganda metni olmaktan öteye geçememektedir. Eserde anılan zaman, kişiler ve mekânın gerçek hayattan alınması taraflı ve amaçlı bakışın gizlenmesi ve aynı diğer unsurlar gibi anlatılanların da gerçek olduğu izlenimini verme çabasını gösterir. Bu yönüyle eser ideolojik bir inşa aracı olarak kaleme alınmış olduğu hissini uyandırır.

Kaynakça

- Balaban, Tuğrul (2023). “Antropogonik Bir Miras: Öteki Kaygısının Tanımlayıcı Adlarda Görünümü”. *Sinan Ateş Armağanı*. Ed. Kırallı Mürtezaoğlu vd. İstanbul: Kutlu Yayınevi, 129-140.
- Clark, Toby (2004). *Sanat ve Propaganda (Kitle Kùltürü Çağında Politik İmge)*. Çev. Esin Hoşsucu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gündüz, Osman (1997). *Meşrutiyet Romanında Yapı ve Tema I*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Gür, Murat (2019). *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- İrtem, Süleyman Kâni (2003). Sultan Murad ve Ali Suavi Olayı. İstanbul: Temel Yayınları.
- Moralızade Vassaf Kadri (1914). Ölüm Habercileri. İstanbul: Cemiyet Kütüphanesi, Reşadiye Matbaası.
- Pospelov, Gennady Nikolayeviç (1995). *Edebiyat Bilimi*. Çev. Yılmaz Onay. İstanbul: Evrensel Kùltür Kitaplığı.
- Şengül, Abdullah (2007). Edebiyatıta Ötekilik Meselesi ve Türk Edebiyatında Öteki. *Karadeniz Araştırmaları*, 15: 97-116.
- Şengül, Abdullah (2012). “Meşrutiyet Edebiyatında ‘Ulus-İnşa’ Süreci”. *Şerif Aktaş’a Armağın*. Ed. Komisyon. İstanbul: Kurgan Edebiyat Yayınları, 390-412.
- Yeşilyurt, Şamil (2021). “Sanatın Gölgesinde Propaganda: Asım’ın Nesli Romanı”. *Düşünce Dünyasında Türkiz Dergisi*, 58: 215-232.

Çalışmanın yazarı/yazarları "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İllkeleri" erevesinde aşağıdaki hususları beyan etmişlerdir:

Etik Kurul Belgesi: Bu alışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Finansman: Bu alışma için herhangi bir kurum ve kuruluştan destek alınmamıştır.

Destek ve Teşekkür: Yazar tarafından çalışmayla ilgili herhangi bir destek veya teşekkür beyanında bulunulmamıştır.

ıkar atışması Beyanı: Bu çalışmanın araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın/yazarların potansiyel bir çıkar atışması yoktur.

Yazarın Notu: Bu alışma ile ilgili yazarın beyan ettiği herhangi bir not bulunmamaktadır.

Katkı Oranı Beyanı: Bu çalışmanın tüm bölümleri tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

The author / authors of the study declared the following points within the framework of the "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Funding: No support was received from any institution or organization for this study.

Support and Acknowledgment: No statement of support or acknowledgement was made by the author regarding the study.

Declaration of Conflicting Interests: The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this study.

Author's Note: There are no any notes declared by the author regarding this study.

Author Contributions: All sections of this study have been prepared by a single author.